

עבודה תורנית-

מעלית שבת

מגיש : עמיחי

אפל

כיתה ט,

ישיבת לפיד מודיעין

תוכן עניינים:

- מבוא ורקע טכנולוגי – עמ' 3-4.
- פרק א - שינוי עוצמת הזרם – עמ' 5-8.
- פרק ב – כובדו כגופו עמ' 9-14.
- פרק ג – גדר מסייע – עמ' 15-19.
- פרק ד – עובדין דחול ונידונים נוספים – עמ' 20-21.
- סיכום ומסקנות – עמ' 22.
- רפלקציה – עמ' 23.
- ביבליוגרפיה – עמ' 24-25.
- נספח – מכתב מהרב שי סמינובסקי / מכון צומת – עמ' 26-27.

מבוא ורקע טכנולוגי

סוגיית מעלית השבת חשובה ומשפיעה מאוד על חיינו. משבת בבית מלון ואכסניה ועד שבת בבית. ישנם אנשים שזקוקים למעלית השבת ומתקשים לעלות רגלית במדרגות. ישנם גם אנשים שגרים במגדלים רבי קומות ואם לא תהיה להם אפשרות כמו מעלית שבת, הם לא יוכלו לעלות ולרדת. השאלה התעוררה באופן אישי כאשר נסעתי עם משפחתי לשבת בבית מלון, והתעורר צורך לעלות ולרדת במעלית שבת לקומה הגבוהה בה נמצא החדר שלנו. ובעיקר הדבר היה קשה עבור סבא וסבתא המתקשים לעלות מספר קומות, אך גם עבור הצעירים יותר כמובן שנוח יותר במעלית. התלבטתי מאוד בשאלה זו, מכיוון ששמעתי שיש אוסרים ויש מתירים, והחלטתי לנצל את ההזדמנות ולהעמיק ולחקור בשאלה זו.

מעלית שבת מבוססת גם על מנגנונים טכנולוגיים של מעלית רגילה, אך נוסף לה מנגנון טכנולוגי הייחודי למעלית שבת. כל מעלית בנויה בצורה של תא שבתוכו נכנסים האנשים או הציוד ולעומתו משקל נגדי ששוקל כמשקל התא, בנוסף למחצית העומס המותר לאותה מעלית. באופן תיאורטי כאשר המשקולת למעלה והתא למטה, אזי בשחרור הבלמים אמור התא לעלות למעלה בלא יכולת עצירה. וכשהמעלית המלאה למעלה והיא משתחררת, אזי התא אמור לרדת למטה בלי יכולת לעצור. אך זה באמת לא קורה כיוון שמבחינה פיזיקאלית ידוע שכשמנוע מתחיל לפעול בזרם חשמלי הוא יוצר מתח נגדי. ככל שהמתח גדל, ההפרש קטן וכן גם הזרם שמפעיל המנוע. לכן כשאדם נכנס למעלית הוא מכביד על המנוע, וממילא הוא מסתובב פחות מהר וזה גורם להתקטנות המתח הנגדי ולהגדלת הזרם. ולעומת זאת כשהאדם לא נמצא במעלית, המנוע מסתובב יותר מהר, וכתוצאה מכך המתח הנגדי גדל והזרם קטן כך שהמעלית מסוגלת להבחין בין עומס גדול לעומס קטן. במצב של ירידת המעלית אם העומס גדול מחמישים אחוז, ובמצב של עליית המעלית אם העומס קטן מחמישים אחוז מהמשקל המותר עולה מתח המנוע כל כך שהוא הופך להיות גנרטור ומייצר זרם חשמלי העובר לרשת החשמל הכללית.

עצירת מעלית בקומה הרצויה מתבצעת כך: המעלית נעה במהירות גבוהה וכשהיא מתקרבת לקומה המפסק נותן פקודה להוריד את מהירות המעלית ולהעביר אנרגיה לרשת הכללית ובכך להאט את מהירות המעלית עד לעצירתה.

מעלית שבת היא כמו מעלית רגילה - אך היא פועלת באופן אוטומטי בשעות קבועות על פי שעות ותוכנית שמוכנה מראש, ללא קשר לאנשים הנמצאים בתוכה. המעלית עוצרת בכל תחנה או לסירוגין וכל חיישני הקריאה מבוטלים. כמו כן ברור שבעת החניה כאשר מתרחשת כניסה ויציאה של אנשים, מבוטלים כליל כל מעגלי הדלתות

בס"ד

כמו עין פוטואלקטרית או נעילה חשמלית ומגעים שונים המושפעים בחול מפתחת הדלתות ומסגירתן.

במעליות מודרניות ישנם מגעי שקילה (עומס חסר, עומס מלא ועומס יתר) בתחתית התא, ששולחים מידע לפיקוד בקשר לזרם ההתחלתי הנדרש וכן כדי לדלג על קריאות או להתריע על עומס יתר. כל אלו חייבים להיות מבוטלים בשבת כיוון שהם מופעלים במישרין על ידי הכניסה לתא ואפשר ב"ה לבצע זאת בלא בעיות בטיחותיות \ טכנולוגיות וללא קושי.

בעבודה זו נעסוק בדיונים ההלכתיים המרכזיים שדנו בהם הפוסקים לגבי השימוש במעלית שבת.

פרק א - שינוי עוצמת הזרם

יש לדון לגבי עלייה במעלית שבת מבחינת שינוי עוצמת הזרם החשמלי. בעת העלייה במעלית, כיוון שהתווסף משקל האדם, ממילא הזרם החשמלי הנדרש לעלייה משתנה. ויש לדון בנידון מכמה היבטים הלכתיים:

- א. איסור מבעיר ומכבה.
- ב. איסור בונה וסותר.
- ג. איסור מוליד.

א. איסור מבעיר ומכבה

קיימת מחלוקת בסיסית לגבי הגדרת החשמל בהלכה. יש פוסקים שהתייחסו להדלקת החשמל כאיסור מבעיר, אך רוב הפוסקים לא חששו להבערה, כי אין בחשמל חוט תיל מלובן, ושום דבר לא מתאדם.

לפי הפוסקים החוששים לאיסור מבעיר בחשמל, ברור שגם הוספת זרם אסורה מן התורה, שכן שנינו במסכת ביצה¹ וכך גם נפסק ברמב"ם²: "הנותן שמן נר חייב משום מבעיר והמסתפק (נוטל) ממנו חייב משום מכבה" - זאת אומרת שכאשר מוסיפים שמן לנר, הרי זה בכלל מלאכת מבעיר וחייב מדאוריתא – וכך גם בדיוק שינוי זרם חשמלי מתי שהמכשיר החשמלי נידון כאש כדוגמת נורת להט, וכן במעלית לפי השיטות המתייחסות להדלקת החשמל כהבערה.

אבל לרוב הפוסקים שאינם חוששים למבעיר בחשמל בכלל, כיוון שבמעלית, אין חוט תיל מלובן, ממילא גם שינוי הזרם לא יחשב בגדר מבעיר. ולכן מצד מלאכת מבעיר, אין חשש בשינוי הזרם, לפי הסכמת רוב הפוסקים.

ב. בונה וסותר

לפי דברי החזו"א³ יש בסגירת מעגל חשמלי בשבת משום בונה ובסתירתו משום סותר, משום שכעת הזרם החשמלי יכול לזרום בתוך החוטים והופכת את חיבור המעגל לתקיעה בחוזק, האסורה משום בונה. לשיטתו יש לעיין האם גם הגברת הזרם אסורה משום הוספה על בניין קיים והוספת חיזוק לחיבור בתקיעה של חלקי הכלי - שאסורה. או שמא נאמר שכוונת החזו"א לאסור רק את עצם החיבור בין החוטים עצמם, מתוך הבנה שחשיבות החיבור היא בכך ש"החוט מתעורר ממוות

¹ תלמוד בבלי, מסכת ביצה, כ"ג.

² רבנו משה בן מימון, משנה תורה, ספר זמנים, הלכות שבת, פרק י"ב הלכה ב.

³ חזו"א, או"ח, כ"ט.

לחיים", וממילא נחשבת הצמדת החוטים חיבור חשוב כמו תקיעה, אבל לאחר שהחוטים כבר מחוברים זה לזה אין בשינוי הזרם כלום, כיון שאינו משנה לעצם החיבור בין החוטים, וממילא אין כאן פעולת בנין והדבר מותר.

בשו"ת מנחת שלמה⁴ כתב שיתכן שאף אם ננקוט כדעת החזו"א שסגרת מעגל חשיב כבונה ופתיחתו חשובה כסותר, מכל מקום בנידוננו שהוא רק מוסיף זרם או ממעט זרם אפשר דאינו חשיב לא בונה ולא סותר.

מנגד, הגר"י קרליץ נשאל האם מותר להזיז מאורר בשבת אם על ידי כך משנה את צריכת החשמל, והשיב שיש לאסור משום מוסיף על הבנין, ולשיטתו יש לאסור גם את הגברת הזרם הקיימת בעת השימוש במעלית שבת.

ג. איסור מוליד

ישנה שיטה חשובה באחרונים לפיה יש בהפעלה חשמלית איסור מוליד דרבנן. איסור מוליד הוא בעצם איסור מדרבנן, שיסודו בגמרא במסכת ביצה כג. שאוסרת להניח כוס עם ריח בושם על בגדי משי. רש"י⁵ מסביר: "שהמוליד דבר קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה". מקור חידוש זה נמצא בשו"ת בית יצחק⁶: "יש לאסור עוד משום דע"י סגירת זרם העלקטערי (חשמל) נולד בה זרם העלקטערי וזה אסור בשבת דכמו בסחופא כסא אשיראי אמרינן בביצה כ"ג דאסור משום מוליד ריחא ה"ה דאסור לעשות עלקטרישע פארבינדונג (קישור אלקטרוני) בשבת". כלומר עצם הולדת הזרם במערכת על ידי ההפעלה אסורה באיסור מדרבנן בגדרי מוליד שמצאנו כבר במסכת ביצה לגבי הולדת ריח בבגדים שאסור מדרבנן והוא הדין בכל פעולה חשמלית.

בשו"ת ציץ אליעזר⁷ מביא בשם ס' צל"ח⁸ החדש תשובה מהגאון אבד"ק דרישא, שחולק על הבית יצחק לאסור יצירת זרם חשמלי משום מוליד כיוון שלא מצינו איסור מוליד אלא בהולדת ריח בבגדים שזהו דבר שניתן להשיג בחוש לעומת זרם חשמלי שלא ניתן להשיגו בחוש ונחשב שאין בו ממש.

⁴ הרב שלמה זלמן אויערבאך, מנחת שלמה, סוף סימן י"ב

⁵ תלמוד בבלי, מסכת ביצה דף כ"ג עמוד א' ד"ה "דקמוליד ריחא"

⁶ בית יצחק, חלק יודה דעה, במפתחות לסי' לא

⁷ ציץ אליעזר, חלק א' סימן כ', פ"י

⁸ הנודע ביהודה, ס' צל"ח החדש, קונטרס אחרון למאמר א'

ובציץ אליעזר שם הסכים לזה שיש לחלק בין מוליד ריח למוליד זרם ומסיבה זו קשה לקבל את חידושו של הבית יצחק . אך בציץ אליעזר⁹ שדן בענייני הדלקת טרנזיסטור בשבת כתב שיש לאוסר מצד כמה איסורים : מוליד זרם, בונה וסותר לחזו"א וכו'. נמצא שכאן מקבל הצי"א את חידושו של הבית יצחק. ואולי חושש לו למעשה אף שמעיקר הדין העלה מסברא שאין לאסור משום מוליד זרם. ועכ"פ נראה למעשה שהציץ אליעזר נוטה לחשוש גם לאיסור מוליד זרם כמו לבונה וסותר.

בקובץ מאמרים¹⁰ לגרש"ז אויערבך זצ"ל דן בענין איסור מוליד בהפעלה חשמלית ומאריך להוכיח כנגד חידושו של הבית יצחק שמוליד זרם אסור מדרבנן באיסור מוליד כמו שמצאנו לגבי מוליד ריח בבגדים, כיון שזרם מתחדש ונפסק מספר פעמים ביום על פי רצונו של האדם וזה לא נחשב כדבר חדש בכל פעם שנוצר זרם מחדש. ובכלל קשה לחדש איסור מוליד כזה שלא נזכר כלל בש"ס . אם כן להגרשז"א זצ"ל אין לקבל את חידושו של הבית יצחק שאסור משום מוליד מסברא. ואמנם, גם הגרשז"א זצ"ל חשש לדעת הבית יצחק וכתב שם שכבר הורה זקן.

בשו"ת מעשה חושב¹¹ להגרל"י הלפרין שליט"א הביא דברי הבית יצחק , והביא שלא רק במוליד זרם יש לאסור משום איסור מוליד אלא גם בחיבור המתח יש לדון משום איסור מוליד. משמע מדבריו שמקבל חשש לאיסור מוליד בהפעלה חשמלית.

לסיכום: יש פוסקים שקיבלו את חידושו של הבית יצחק ויש שדחוהו. למעשה יש לחוש לזה כמו שחוששים לאיסור בונה וסותר.

לכאורה , היה מקום לאסור את העלייה במעלית משום מוליד של זרם חשמלי. אך אין הדבר פשוט כלל:

בסוגייה בביצה, שם מופיע האיסור, ממשיכים לשאול: "ומאי שנא ממוללו ומריח בו וקוטמו ומריח בו?(מה שונה להריח הדס בשבת על ידי מלילה וקטימה שמותר לבין הולדת ריח בבגדים באמצעות הנחת כוס עליהם שאסור?)התם ריחא מיהא איתא ואוסופי הוא דקא מוסיף ריחא, הכא אולודי הוא דקמוליד" ומשמע מהגמרא שדווקא במקום הולדת דבר חדש (הולדת ריח בבגדים ע"י הנחת כוס עליהם- הריח

⁹ ציץ אליעזר, חלק ט' סימן כ"א

¹⁰ הרב שלמה זלמן אויערבאך, קובץ מאמרים, עמוד 53

¹¹ הרב לוי יצחק היילפרין, חלק א', עמ' ק"ו, ב'

הזה הרי לא היה לפני כן) יש איסור מוליד, אך בהוספה על דבר קיים(מלילה וקטימה- שיש בהן רק הוספה על הריח הקודם) - הדבר מותר.

מסיק מכאן הגרשז"א בקוב"מ שאין איסור מוליד דרבנן בהוספת אש/הוספת זרם כיוון שאינו מוסיף דבר חדש אלא על מה שכבר קיים, וכמו שמצינו לגבי אולודיה ריחא (להוליד ריח) שמותר להוסיף מאותו מין בשמים שנמצא בבגדים והוא הדין כאן.

ובדומה לכך כתבו הצי"א¹² והרב עובדיה יוסף¹³ שאין לאסור את הדיבור אל מי שמרכיב מכשיר שמיעה בשבת אע"ג שבפעולה זאת יש שינוי זרם חשמלי ואין כאן לא משום בונה ולא משום מוליד.

מכל זאת משמע שמה שחידש הבית יצחק הוא רק לגבי סגירת מעגל חשמלי והכנסת זרם לתוכו, אך בהוספה גרידא- אין בזה משום מוליד.

נמצינו למדים, שבמקום שאין תוספת הבערה כגון במכשירים שאין בהם נורת להט או גופי חימום - אין איסור להגביר או להנמיך את זרם החשמל. ואין בכך איסור לא מצד מבעיר/מכבה, לא מצד בונה/סותר ולא מצד איסור מוליד, ואף שראינו שחוששים לכך בזרם חשמלי על פי חידושו של הבית יצחק, הדברים אינם אמורים לגבי שינוי זרם.

¹² ציץ אליעזר, חלק ו', סוף סימן ו'

¹³ הרב עובדיה יוסף, יביע אומר, חלק א', או"ח סימן י"ט

פרק ב – כובדו כגופו

יש שאומרים, שאף אם נתיר לעלות במעלית שבת, יש איסור לרדת במעלית שבת וזאת משום:

1. בעת הירידה במעלית האדם מסייע במשקלו ותורם להקטנת הזרם במנוע. אמנם גם בלעדיו המעלית הייתה יורדת באותו מועד ובאותה מהירות (ההבדל הוא אפסי כשמדובר בתאוצה שמתפתחת מירידה של קומה אחת ולכל היותר לאורך 5-2.5 מטר) אך בעצם כך שנכנס למעלית נהפך למסייע לירידתה. הבעיה בכך היא שהמעלית בתנועתה יוצרת פעולות חשמליות כשהמעלית מגיעה לקומות כגון: האטה, עצירה שינוי מספר במראה קומות ועוד. הפעולות האלו נעשות ע"י מתגים שנסגרים ונפתחים והם מצויים בפיר המעלית או בגלגל הזיזים בחדר המכונות המסתובב בהתאם למקומה של המעלית בפיר ואם כן – יהיה אפשר אולי לומר שאותו אחד שנכנס למעלית נעשה מסייע ושותף לכל אותן פעולות חשמליות שהרי הוא מסייע להורדת המעלית.

2. במעליות גדולות וכבדות במיוחד, בתפוסה מלאה, קיים מצב שבו בירידה המעלית יורדת בכוח משקל התא והנוסעים. ואז במצב כזה הזרם החשמלי נותן רק את הדחיפה הראשונה ולאחר מכן המנוע משמש כבלימה. ירידת המעלית במצב הזה מסובבת את המנוע והוא הופך להיות בעצם גנרטור זאת אומרת שנוצרת בו אנרגיה חשמלית שמועברת לחברת החשמל (כמו שנוצרת אנרגיה חשמלית בדינמו). לפי טענה זו האדם שנכנס עכשיו למעלית נעשה שותף ליצירת אנרגיה חשמלית שמוזרמת לקו החשמל הכללי (יש לציין שתופעה זו אינה מצויה כמעט שמעליות ביתיות הקטנות יחסית והנצילות שלהם איננה כ"כ גבוהה והם צריכות תמיד זרם חשמלי גם להורדה להתגבר על חיכוך הכבלים וכיו"ב)¹⁴

אם כן השאלות ההלכתיות הן:

1. מה מידת אחריותו של האדם לתופעה הזו שהרי היא נגרמת אך ורק בגלל היותו בעל משקל? זאת אומרת, האם תוצאה שקורה בגלל כובדו ומשקלו של האדם, תיחשב שקרטה מכוחו ומעשיו ממש? ונוסף על כך איננו מתכוון לפעולות החשמליות, ובעיקר- הן תתרחשנה בכל מקרה.

2. אפילו אם תמצי לומר שכבדו ככוחו, האם הדברים אמורים רק כאשר מפעיל האדם את כובדו בעצמו או גם כאשר מישהו אחר משתמש בכובדו? בשתי השאלות האלו נעסוק בפרק הנוכחי.

¹⁴ הרב ישראל רוזן, מתוך המאמר "מעלית אוטומטית בשבת" (מכון צומת)

3. אפילו אם כובדו ככוחו גם כאשר משתמשים אחרים בכוחו, והאדם לא מפעיל את כובדו, ובנידון דידן האדם יחשב כפועל בכוחו בירידת המעלית, יש לדון בו מצד "מסייע אין בו ממש".

בשאלה זו נעסוק בפרק הבא.

1. האם כובד חשוב כמעשה ידיו של האדם?

יש לעיין ולחקור בהלכות שבת, האם כובדו של האדם חשוב כמעשה ידיו, שאם כן, נראה שיש לאדם חלק מעשי בפעולות המתרחשות במעלית מחמת כובדו, לדוגמה - האם מי שעומד על קורה מערב שבת ועל ידי כך דורך על הענבים וסוחטם, והוא ממשיך לעמוד גם בשבת, האם נחייבו על כך משום שהמשיך לעמוד ומחמת כובדו נסחטו הענבים. הפוסקים דנו בשאלה זו מתוך בירור של כמה סוגיות:

א. "חמישה שישבו על ספסל"

סוגייה מרכזית העוסקת בנושא כובדו ככוחו לעניין נזיקין, מופיעה בבבא קמא (י:):
חמישה אנשים שישבו על ספסל, ואחר כך בא והצטרף אליהם עוד אחד, ונשבר הספסל ואומרת הברייתא שבמקרה כזה האחרון חייב. שואלת הגמרא - אם בלעדיו לא היה נשבר הספסל - פשיטא שחייב. ואם בלעדיו היה נשבר - למה יתחייב? מה עשה?

מתרצת הגמרא שכאן באמת מדובר שגם בלעדיו הספסל היה נשבר, אך רק כעבור שעתיים, ומשהתווסף לחבורה - נשבר בשעה אחת. במקרה כזה טוענים כנגדו הארבעה - אם לא היית יושב עמנו, היינו יושבים עוד קצת וקמים ולא היה קורה שום דבר, (כי הספסל יכל עוד להחזיקם הרבה זמן) אך משהצטרפת - ממילא "תוחלת החיים" של הספסל ירדה, ונשבר בעודנו עליו - ובמקרה כזה האחרון חייב. מקשה הגמרא - למה שיתחייב במקרה כזה? הלא יכול האחרון לומר - אם לא שאתם ישבתם עמי על הספסל, הוא לא היה נשבר!

מתרצת הגמרא - כל הברייתא מדברת במקרה אחר - באופן בו בלעדי האיש החמישי הספסל לא היה נשבר כלל וכלל. ובכל זאת זה לא פשוט כל כך למה הוא יתחייב. ולמה? כי מדובר באופן בו האחרון לא התיישב על הספסל, אלא עמד ונסמך עליהם, ולכן הם פטורים.

בביאור סוגיה זאת יש כמה וכמה שיטות. רש"י¹⁵ מבאר את קושיית הגמרא "אי לאו אתון בדידי לא הוה מיתבר" (אם לא אתם עמי לא היה נשבר) כך:

אומר האיש האחרון - בלעדי, לא היה נשבר. וכשהצטרפתי- היה לכם לעמוד. ומדלא עשיתם כך- שברתם.

הגר"א¹⁶ פירש את שיטת רש"י כך:

הגר"א כותב, שלפי רש"י קושיית הגמרא הנ"ל קאי גם ארישא דברייתא שבה נאמר- אפילו היכא שבלאו איהו לא הוי מיתבר - ופירש רש"י הטעם -בכל זאת, למה לא יאמר להם האחרון שכיוון שהיה לכם לעמוד ומכיוון שלא עשיתם כך תתחילו כמוני?

לפי שיטה זו - יש להוכיח שכובד האדם חשיב כמעשיו-וזאת משום שבאמת, בלעדיו לא היה נשבר הספסל, וכל מה שהארבעה האחרים עשו זה להמשיך לשבת, ועל זה הם חייבים!! והרי למה יתחילו?! הרי לא עשו שום מעשה? לכן, מוכרחים אנו לומר, שכובד האדם חשוב כמעשיו ממש, ולכן הם יתחילו על המשך ישיבתם.

אך ניתן לדחות את הראיה ולהסביר שהסוגיה בבבא קמא לגבי חמישה שישבו על ספסל היא רק לפי מאן דדאין דינא דגרמי, והחיוב לא נובע מכך שהגדרנו את המונע לקום כמעשה, אלר חייבנו בנזיקין בלבד, למרות שזה גרמא בלבד, ורק לפי השיטה שמחייבת בגרמות מסוימות בנזיקין.

הרמב"ם, הטור והשו"ע פסקו את הסוגייה באופן אחר מהסברו של רש"י, ולשיטתם ברור כי אין הכובד חשוב כמעשה, והם לא חייבים משום המשך ישיבתם, אלא משום שהיה להם לקום או שלא היה להם לשבת מההתחלה. כל הדיון בסוגייה זו הוא סביב פרשנותו של רש"י.

ב. סוגיית נפל מראש הגג

יש שניסו להביא ראיה מהסוגייה ממסכת ב"ק (כ"ז). - "ואמר רבה נפל מראש הגג ברוח שאינה מצויה והזיק ובייש חייב על הנזק ופטור מד' דברים. ברוח מצויה והזיק ובייש חייב בד' דברים ופטור על הבושת ואם נתהפך חייב גם על הבושת"

רבה אומר, שכשאדם נופל מגג ברוח שאינה מצויה- הואיל ולא היה לו לחשוש- הרי דינו כשוגג קרוב לאונס דחייב רק על הנזק. אבל אם נפל ברוח מצויה- הואיל והיה

¹⁵ תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא, דף י' עמוד ב', ד"ה "וליא"

¹⁶ הגהות הגר"א, שם, אות ג, על רש"י ד"ה "לא צריכא"

לו לחשוש מכך ולא חשש - הרי הוא כשוגג קרוב למזיד וחייב גם על ד' דברים. ומ"מ הואיל ולא כיוון לבייש פטור מהבושת.

ולכאורה יש להקשות - למה לנופל לחשוש בכלל שיפול? הרי את הנזק הוא לא עושה באבריו!?

בשלמא לעניין החיוב על הנזק - שבמקרה הזה אינו גרוע מהמניח אבנו וסכינו ומשאו בראש הגג ונפלו ברוח מצויה - שחייב על ההיזק. אבל מניין לחיוב על ד' דברים? הלא לגבי אבנו וסכינו ומשאו פטור מד' דברים! (כמו שכותב הרא"ה מובא בשטמ"ק ב"ק נ"ו ע"א) מכאן משמע - שאף שלא פעל פעולה אקטיבית - עדיין נחשב כובדו כמותו.

ג. סוגיית קורה וחבית

וכן אפשר לראות כן מסוגיה דב"ק (ל"א:) - שנינו במשנה - שני אנשים שהיו מהלכים ברה"ר זה כנגד זה - אחד עם חבית ואחד עם קורה, ונתקלו אחד בשני, ונשברה הקורה (וי"מ החבית) פטור בעל החבית (וי"מ הקורה) כיוון שלשניהם רשות להלך. ואם היה בעל הקורה ראשון ובעל החבית אחריו, ומיהר בעל החבית ונתקעה החבית בקורה ונשברה - פטור בעל הקורה. ואם נעמד בעל הקורה וכתוצאה מכך נשברה החבית - חייב בעל הקורה, ואם אמר בעל הקורה לבעל החבית שיעצור גם הוא, ולא עצר בעל החבית וכתוצאה מכך נשברה החבית פטור בעל הקורה. אם הלך בעל הקורה ראשון ועמד בעל הקורה ונשברה החבית - חייב, כדין מזיק בידים! ולמרות שלא עשה פעולה אקטיבית! זאת אומרת, שהאדם יתחייב על זה שרק נשאר במצב מסוים - וכ"ש אם כובדו פועל!

ד. סוגיית יהרג ואל יעבור

וכן עולה גם מהדיון בדין "יהרג ואל יעבור" במקרה שההורג הוא פסיבי. לשיטת התוס' - רצח שנעשה ע"י כובד הגוף בלבד נחשב למעשה ממש אבל אין על זה את החיוב של "יהרג ואל יעבור", ועיקר ההוכחה לכך הוא ממה שכתבו התוס' בסנהדרין¹⁷ שאם משליכים אדם על תינוק והוא מתמעך תחתיו, לא חייב למסור עצמו למיתה. ולמה? כיוון ש"מאי חזית דדמא דחבראי סומק טפי דלמא דמא דידי סומק טפיי" (מה ראית שדם חברי אדום יותר? אולי הדם שלי אדום יותר?).

ולכאורה - למה היה לתוספות להביא את הסברא הזו? היה אפשר פשוט לומר שהמעשה לא משויך למושלך! מכאן רואים, שהתוס' נזקקו לסברא זו וכיוון

¹⁷ תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ע"ד עמוד ב', תוס' ד"ה "והא אסתר"

שבאמת יש למושלך חלק בפעולה, ובלי סברא זו היה צריך גם למסור עצמו למיתה! נמצאנו למדים, שכובד האדם המושלך חשוב כמעשה דידיה.

ה. כובדו כגופו לעניין מעלית שבת

אף אם נכונות הראיות שאנו מתייחסים לכובדו כגופו בניזיקין ובסוגיות אחרות, עדיין לא ברור אם ניתן להשליך מזה על הנידון שלנו. בשש"כ¹⁸ מובא בשם הגרש"ז אויערבך שיש לדון להקל בירידה במעלית אוטומטית מפני שכתוב בתורה "לא תעשה כל מלאכה" ולא ברור שניתן להגדיר את כובדו כ'מעשה'.

2. שימוש בכוחו ע"י אחר

צד נוסף להקל בירידה במעלית נובע משאלה נוספת: אפילו אם נאמר "כובדו חשיב כמעשיו" - האם זה נכון גם כשמישהו אחר משתמש בכובד האדם (לדוגמא, כאשר גוי זורק יהודי על תינוק על מנת לפגוע בתינוק)? שאלה זו נוגעת לעניינינו, שכן האדם בכניסתו למעלית יצר נתון מוקדם בלבד של כובד, ואחר כך בא הזרם החשמלי ע"י שעון ודוחף את האנשים שבתא. הכוח הדרוש לדחיפה אמנם תלוי במשקל, אך הכח החשמלי (המנוע) דוחף בכיוון של ירידה. יש לדון לגבי מקרה זה, שכן אפילו אם נאמר שכובד האדם חשוב כמעשיו, זה אולי לא נחשב שהאדם שותף לירידתה של המעלית כי המנוע משתמש בכובדו.

הראשונים עסקו בדיון זה סביב הסוגייה במסכת סנהדרין עב: , הגמרא הקשתה על אסתר כיצד נבעלה לגוי דהוי בפרהסיא, והתוס'¹⁹ מקשים למה לא הקשתה הגמרא- שאסתר "עריות הואי"? ותירצו התוס' - שתירוץ הגמרא שם - שאסתר- קרקע עולם היתה- כלומר, היא לא פעלה ועשתה מעשה, אלא עשו בה מעשה, מועיל לענין זה שאסתר לא היתה חייבת למסור עצמה למיתה אע"פ שהחלופה היתה עריות. והתוס' נתנו טעם- "דהא מרוצח ילפינן, ורוצח גופיה כי מחייב למסור עצמו הני מילי קודם שיהרוג בידים, אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך, מסתברא שאין חיוב למסור עצמו... דלא עביד מעשה" ומצאנו בפרוש בדברי התוספות, שאף שמשתמשים בכובדו כדי להרוג, לא מחויב למסור עצמו למיתה! ולמה? כיוון שזה נחשב שלא עשה מעשה. ולא מסתבר לומר שהתוס' אמרו שדווקא במקרה כזה פטור כיוון שהתינוק נהרג מחמת הדחיפה וההשלכה, אבל

¹⁸ הרב יהושע נויבירט, שמירת שבת כהלכתה, מהדו"ב, פכ"ג, הערה ק"מ בא"ד
¹⁹ תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ע"ד עמוד ב', תוד"ה "והא אסתר"

בס"ד

במקרה שזה כובד גרידא יחייבו, כיוון שהתוס' לא חילקו בכך. ועוד שלכל היותר זה נחשב כשניים שהמיתו ביחד, שקי"ל שפטורים.

פרק ג' – גדר מסייע

עוד יש לברר ולדון בשאלה השלישית שהעלינו בפרק הקודם לגבי הירידה במעלית שבת, האם נחשבת פעולת האדם, או שהוא מוגדר רק בגדר של מסייע שלא נחשבת פעולתו לפעולה.

דעת הסוברים שפעולתו של האדם נחשבת כ"מסייע ואין בו ממש"

שנינו במסכת שבת(צ"ג:) , שאם שניים מוציאים חפץ מרשות לרשות בשבת , ואחד מהם יכול לעשות זאת לבדו ואחד מהם לא יכול לעשות זאת לבדו, היכול חייב והאינו יכול - " מסייע ואין בו ממש"- זאת אומרת שאין פעולתו נחשבת והוא אינו חייב . אם נשווה זאת למעלית- לכאורה אפשר לומר שבכגון זה המנוע מוגדר כ"יכול"- כי הרי גם בלי האדם המנוע יכול להוריד את המעלית , והאדם רק מסייעו ואינו יכול להוריד את המעלית לבדו מחמת החיכוך הגדול של הכבלים והמשקל הנגדי , ולכן נחשב לענייננו כ"אינו יכול". אבל אולי אפשר לומר, שהמנוע לא יחשב כ"יכול" לענין זה , וזאת משום, שלפי צריכת הזרם הנוכחית של המנוע , בעת שהאדם בתוך התא ותורם להורדת המעלית ועי"כ קורות פעולות שונות כמבואר במבוא, המנוע לא יוכל להוריד את המעלית לבדו אם האדם יקפוץ באמצע, אלא אם כן הוא "יתאמץ " ויגביר את הספקו.

יש להוכיח מהמקורות שבכגון זה , אע"פ הדברים הנ"ל , המנוע נחשב "יכול" , והאדם יהיה פטור כי הוא בגדר של "מסייע ואין בו ממש".

התוס'²⁰ כתבו: "נראה לר"י דהאי אינו יכול היינו אפילו בעל כוח הרבה אלא שהוא נושא את הקורה בענין זה בכי האי גוונא שאלמלא אחר לא היה יכול לנושאה לבדו" פירוש: התוס' כותבים שאפילו אם האדם היה בעל כוח הרבה , ויכל להרים את הקורה לבדו, כיוון שכעת הוא מחזיק את הקורה בצורה שהוא אינו יכול להרימה לבד- נחשב כ"אינו יכול". ונראה שאותו עיקרון פועל גם הפוך- שגם אם הוא אינו מפעיל כת את כל כוחו הדרוש כדי לשאת את הקורה לבדו, כיוון שהוא תופס את הקורה בצורה פיזית שבה הוא יוכל לשאת את קורה לבדו אם יתאמץ יותר, נחשב כ"יכול". והרי זה ברור גם מבחינת המציאות- שכאשר שניים נושאים קורה, באופן ששניהם "יכולים" , אין כל אחד מהם מפעיל את כל כוחו כיוון שכל אחד מסייע לשני, ובכל זאת , אם אחד מהם יעזוב את הקורה- השני יוכל להחזיקה לבד

²⁰ תלמוד בבלי, מסכת שבת דף צ"ג עמוד ב', תוס' ד"ה "אמר מר"

בתוספת מאמץ - ובכגון זה שניהם חייבים ונקראים "יכולים" אע"פ שאין כל אחד מהם מפעיל כרגע את כל כוחו הנדרש לנשיאת הקורה לבד.

וכיוצא בזה כתב הרמב"ן²¹: " זה יכול - לא שיש לו כח לתקן לאחזה כרצונו ולהוציאה, אלא שיש בו יכולת להוציאה באחיזה זו שהוא אוחז בה עכשיו". וכ"כ הרשב"א ועוד ראשונים.

וכן נראה מדברי הגר"ש ישראלי שליט"א²² שדן בהסבר דברי התוס' בסנהדרין(ע"ז).²³ שכתבו שאם האש שאדם הדליק המיתה עבד א היא לא יכלה להגיע אליו בלי רוח מצויה - פטור ממיתה, וכתב הגר"ש ישראלי שנראה שכוונת התוס' לחלק בין אם האש יכלה להגיע לשם בעצמה, שאז גם אם באה לשם על ידי הרוח חייב, שבכגון זה נחשיב את הרוח לאינו יכול ואת האש ליכול - ולכן חייב- כי הרוח נחשבת רק מסייעת ואין בה ממש, ואעפ"י שהדבר נעשה יותר בזריזות בעזרת הרוח.

מסקנה: לדעת הסוברים שבן אדם נחשב "יכול" גם אם הוא לא מפעיל את כל הכוח הנדרש כדי לשאת את הקורה לבדו, אלא שהוא מחזיק את הקורה באחיזה שפיזית תאפשר לו לשאתה לבדה על ידי שינוי בהפעלת הכוח, כך גם נאמר לגבי מנוע המעלית: גם אם ההספק של המנוע בעת ירידת האדם במעלית לא יספיק להורדת המעלית בלי האדם, אעפ"י כ נקרא המנוע "יכול", והאדם - "אינו יכול", וממילא האדם נחשב "מסייע ואין בו ממש"

דעת הסוברים שפעולת האדם לא נחשבת כ"מסייע ואין בו ממש"

בקשר להגדרת "יכול" ו"אינו יכול", יש לדון בשאלה: האם שני בני אדם שנושאים משא בשבת, וכל אחד מהם יכול לשאתו לבדו רק לזמן קצר ואחר כך יתעייף, וביחד הם מצליחים להחזיק את הקורה לאורך זמן, האם מסתכלים רק על חלק אחד מהפעולה ואז אפשר לדון את האדם כיכול - כי כרגע הוא מצליח לשאת את הקורה לבדו, או שמסתכלים על כל הפעולה כחטיבה אחת, ואז ממילא האדם לא נחשב יכול כיוון שהוא לא יכול להחזיק את הקורה לאורך זמן.

²¹ רבי משה בן נחמן, חידושי הרמב"ן

²² הרב שאול ישראלי, עמוד הימיני עמוד רנח'

²³ תוס' שם ד"ה "סוף"

ואפשר לומר ששאלה זו נוגעת גם לנידונו- בשעה שהאדם נכנס למעלית, המנוע יכול להוריד את המעלית לבדו, ורק לאחר זמן האדם ישפיע על המנוע ולכן השאלה הזאת משנה גם לעניין קביעת מעמד האדם והמנוע.

יש לברר את הענין מסוגיה במסכת שבת(צג.) - זב שיושב על בהמה שדורכת בארבע רגליה על ארבע טליות - כולן טהורות, כי הבהמה היתה יכולה לעמוד על 3 רגלים, ולכן כל אחת מהרגלים נחשבת בגדר מסייע ואין בו ממש. יש להכויח מכאן שמתנייחסים לכל נקודת זמן בנפרד - כי הרי אין ספק שהבהמה לא מתעייפת כל כך בעת שהיא עומדת על ארבע רגליה וכן היא עומדת ככה יותר יציב ובטוח- ובמצב הזה נקראת יוכלה עמוד על 4 רגליה ואף שכשבאמת תעמוד על 3 רגליה תתעייף תוך זמן מה.

נראה מכאן שאף לענין מעלית נתיחס לנקודת זמן ספציפית ולא לחטיבת הזמן בכללותה- ולכן בנידונו נאמר שהמנוע נחשב אינו יכול בחלק מסוים של ירידת המעלית.

שיתוף פעולה בין אדם לכוח טבעי

אף לדעה הראשונה שהבאנו, לפיה יש להחשיב לכאורה את פעולת האדם כמסייע ואין בו ממש, עדיין יש לדון מצד נוסף, שכן המנוע הוא לא בן אדם אלא כוח טבעי, ואם כן אולי אפשר לומר שבמקרה כזה, שישנה פעולה המתבצעת על ידי בן אדם וכוח טבעי, אף על פי שהכוח (המנוע) נחשב כיכול והאדם נחשב לא יכול, כל הפעולה תשתייך לאדם.

שנינו במסכת בבא קמא(ס.) "תנו רבנן: ליבה וליבתו הרוח אם יש בליביו כדי ללבותה חייב ואם לא פטור" פירוש: אם הוא ליבה את האש, וגם הרוח ליבתה את האש - אם יש בליביו בלבד כדי ללבות את האש, חייב על הנזק. אבל, אם אין בליביו האדם כדי ללבות את האש, והרוח מסייעתו, אזי יהיה פטור. בתוס'²⁴, כתבו שכל מה שנאמר כאן זה רק במקרה שאין בידי הרח לבדה ללבות את האש - כי אם יש בידי הרוח ללבותה - אזי למה יתחייב האדם? הרי המלאכה היתה נעשית גם בלעדיו! ולכן פירשו התוס' שמדובר כאן במקרה שאין בידי הרוח ללבות לבדה, ואז האדם נעשה הגורם הבלעדי לפעולה והיא נקראת על שמו. ואז כותבים התוס': "דהו"ל כמו זה יכול וזה אינו יכול דחשיב אינו יכול כמסייע ואין בו ממש (פירוש- התוס' מדמים מצב זה לשני אנשים שאחד יכול לבצע מלאכה האסורה לבדו והשני לא, שהאינו יכול במקרה כזה חשוב כמסייע ואין בו ממש)" ומזה שהתוס' מדמים

²⁴ שם ד"ה "ליבה וליבתו הרוח"

בפירוש את הדין הזה לדין של שניים שעשו מלאכה, ניתן ללמוד שגם אם כוח טבעי שותף במעשה, הדין נשאר אותו דבר. ויתר על כן: התוס' כתבו שאם הרוח יכולה לעשות זאת לבדה - האדם פטור אפילו אם גם הוא יכל לעשות את המלאכה לבדו.

מסקנה: יש לדון את האדם כמסייע ואין בו ממש גם במקרה שה"יכול" הוא כוח טבעי (במקרה שלנו - המנוע), ולפי זה האדם לא אחראי לפעולות המתרחשות במעלית עקב ירידתו, אפילו אם נאמר שכובד האדם חשוב כמעשיו.

מסייע באיסורי שבת

אף אם נגדיר את האדם כמסייע שאין בו ממש, עדיין יש לברר כמה גדרים בדין מסייע לגבי איסורי שבת.

בתוס'²⁵ במסכת שבת (צ.ג.) הוכיחו שמסייע אין בו ממש - ואפילו לא עובר על איסור דרבנן.

וכן כתב הרמב"ם²⁶ לגבי כהן שעובד עם רגל אחת בתוך כלי והרגל השנייה על הרצפה (כהן חייב שתי רגליו תהיינה על הרצפה בעת העבודה) - שעבודתו כשרה כי זה מצב שהרגל השנייה רק מסייעת, וזאת לשונו - "שהמסייע אין משגיחים עליו" וזה נחשב כאילו לא נמצא שם.

הרמ"א²⁷ כותב שאם גוי עושה ליהודי רפואה בשבת (איסור דרבנן), מותר ליהודי לסייע לו קצת, שכן הוא מסייע ואין בו ממש. וכתב המגן אברהם שמשמע מהגמרא בשבת שדין מסייע ואין בו ממש הוא אף במלאכה דאורייתא.

הט"ז²⁸ מחלק בין שני מקרים:

א. אם המסייע מזמין את עצמו לעושה הפעולה - אזי אין לו דין של מסייע ואין בו ממש - שנחשב כאילו גם הוא מבצע את הפעולה (כגון אם בא הגוי להקיף את ראשו (איסור דאורייתא), בלי שהניקף יזמין עצמו לגוי - לא יוכל הגוי לעשות כן ולכן יתחייב הניקף)

ב. אם הוא לא מזמין את עצמו לעושה הפעולה - אזי יהיה פטור כי באמת אין בו ממש (כגון אם בא הגוי לכחול את עיניו, הרי עיניו פתוחות גם לפני שהגוי בא לעשות כן, ולכן יהיה פטור).

²⁵ תוד"ה "אמר רב זבידי"

²⁶ רבי משה בן מימון, משנה תורה, ספר זמנים, הלכות שבת, פרק ט"ז הלכה א'

²⁷ רבי משה איסרליש, או"ח, סימן שכח, סעיף י"ז בהג"ה

²⁸ הרב דוד הלוי סגל, שם, סימן קטן י"ג, וביורה דעה, סימן קצה, סימן קטן כ"א

אולם הש"ד²⁹ חולק על הט"ז, וכן כתב המשנה ברורה שהרבה אחרונים דעתם לא כט"ז, וכן בשעה"צ, ח"מ טור וחיי אדם, וכן מסיק הריטב"א³⁰ בשם הרמ"ה וכן כתב בנודע ביהודה³¹.

ומכאן נחזור לנידוננו - נראה שאם לא יודלקו נורות בעת העלייה והירידה במעלית אין חשש לאיסור דאורייתא, ולכן נראה שגם אם נאמר שכובדו חשוב כמעשיו, עדיין יש להחשיב את האדם כמסייע, ומתי שאין איסור דאורייתא, אף שהאדם מזמין עצמו למעלית, אז ייחשב האדם כמסייע שאין בו ממש.

עוד יש להעיר, שנראה שבמקרה שלנו גם הט"ז יודה שנחשב למסייע, כי הכניסה למעלית לא נקראת "הזמנה", כי בעת שהאדם נכנס לא קורה שום דבר, והסיוע האמיתי (אף אם נאמר שיש כזה) קורה רק אחר כך, על ידי כובדו, ונראה שבכגון זה גם הט"ז מודה.

יוצא אם כן, שבאופן פשוט ניתן להגדיר את פעולת האדם כמסייע שאין בו ממש מבחינה הלכתית.

²⁹ הרב שבתי הכהן, נקודות הכסף (על הט"ז) יורה דעה סימן קצה על הט"ז סימן קטן כ"א.

³⁰ ריטב"א, חידושי ריטב"א

³¹ או"ח ס' קמא ס"ק י"ג

פרק ד' – עובדין דחול ונידונים נוספים

1. עובדין דחול

שאלה חשובה ומשמעותית נוספת שיש לדון בה היא סוגיית עובדין דחול וזילותא דשבת.

כתב ה"בית יצחק"³² לגבי נסיעה ברכבת חשמלית בשבת קודש, שאחד מהטעמים לאסור הוא עובדין דחול וז"ל:

"ובלא"ה איכא(יש) איסור בזה משום עובדא דחול כמבואר בש"ס בביצה כ"ה ובשו"ע או"ח סי' תקכ"ב סעיף ב' דאין יוצאים בכיסא ועיין בטו"ז שם ס"ק ד' שכ' משום דהוא עובדא דחול ואיכא זילותא ליו"ט וכל שכן לשבת" ויש שאמרו שמצד זה גם נאסור את השימוש במעלית שבת (מנחת יצחק³³).

אמנם רבים הפוסקים שהתירו (הרב שמואל היבנר³⁴), וזאת מפני יש לחלק מחמת כמה טעמים:

- א. ברכבת חשמלית נוסעים רחוק ונראה כנוסע לצורך עסקו מה שאין כן במעלית.
- ב. ברכבת חשמלית הדבר נעשה בפרהסיא יותר מהמעלית.
- ג. החשמלית הופעלה על ידי גויים, והמעלית פועלת באופן אוטומטי.
- ד. מעלית שבת פועלת באופן מיוחד משאר המעליות (פיקוד שבת), בניגוד לחשמלית הפועלת בשבת כמו ביום חול.

2. קרני אור

הכניסה למעלית חוצה קרני אור שנועדו כמנגנון הגנה מסגירת דלת על אדם, אך אפשר לבטלם ולהשתמש במנגנון סרגל בטיחות.

3. חיישני משקל

במעלית קיים חיישן משקל יתר (וכן מגעי שקילה שונים). האדם הנכנס למעלית נשקל באמצעות משקל חשמלי, וגורם להפעלות חשמליות. ישנם 2 פתרונות: א. חיישן מכאני המפעיל מעגל חשמלי רק במקרה של עומס יתר. אם מקיימים את ההנחיות אין סיבה שייווצר חילול שבת.

³² בית יצחק, חלק ב', יו"ד, במפתחות סי' ל"א

³³ מנחת יצחק, חלק ג', סימן ס'

³⁴ מאמר מאת הרב שמואל היבנר, הדרום, חוברת יט, עמוד 11

בס"ד

ב. שקילה רציפה. כניסת האדם לא מפעילה כלום אלא רק גורמת לשינוי זרם שאינו מורגש.

סיכום ומסקנות

אמנם הטכנולוגיה כל הזמן משתכללת ומתפתחת, אך בעיות היסוד נשארות ועומדות. פסיקת ההלכה בענין מעלית שבת לא אחידה, יש פוסקים שהקלו, ויש שהחמירו³⁵:

א. יש שאמרו שמותר גם לעלות וגם לרדת במעלית שבת (עם פיקוח הלכתי כמובן), מהטעמים שהוזכרו לעיל (הרב הענקין, הרב אונטרמן, רשז"א בשש"כ, ר"ז לב, ר"י רוזן)

ב. יש שאמרו שמותר לעלות במעלית, אך לא לרדת בה, וכמו שכתבנו בפרק ו' (רי"ל הלפרין).

ג. יש שאמרו שאסור באופן גורף - כיוון שזוהי דרך חול ופגיעה בקדושת השבת. ועוד, שהאדם הנכנס למעלית גורם למנוע המעלית להפעיל יותר כוח ולצרוך יותר חשמל בעת העלייה והירידה (חלקת יעקב, מנחת יצחק, חוט שני, הרב ואזנר)

³⁵ הדעות השונות מתוך פניני הלכה, הרב אליעזר מלמד, ספר שבת, חלק א', פרק י"ז סעיף ד'

רפלקציה

תהליך כתיבת העבודה היה בשבילי מאתגר ומשמח. היה מאוד מענין להתבונן על מסירת התורה מדור לדור, עד לימינו אנו ממש! עוד חוויה מתוקה היתה לעבור את הדרך מהלימוד והחקירה, עד לכתיבה וסיכום הדברים. מאוד נהנתי להקשיב לאנשים שעזרו לי וגם להסביר לאחרים. אני חושב שבמבט לאחור יש פה עניין מאוד גדול של "אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא", ויש לכך חשיבות מרובה. וכמו שכתב הרב קוק, צריך שלימוד הגמרא והפלפולים יהיו מחוברים בסופו של דבר להלכה למעשה.

הייתי מאוד מסוקרן איך משלב הלימוד אעלה את הכל על הכתב, וחשבתי שזה יהיה מאוד קשה ומאתגר, ולא הייתי בטוח שאצליח כל כך ולא אפרוש, אך ה' סייעני להמשיך בעוז ותעצומות, וב"ה נוכחתי לדעת שזה פחות מפחיד ממה שזה היה נדמה. אמנם תהליך הכתיבה דרש הרבה עבודה וברור, אך בסופו של דבר עם הרבה השקעה ושמחה, היה מאוד מעניין ומהנה לעבור אותו.

ביבליוגרפיה

1. תלמוד בבלי, מסכת שבת, צג. צג. :.
2. תלמוד בבלי, מסכת ביצה, כג. :
3. תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא, י', ס', כ"ז, נ"ו, לא. :
4. תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, עב. :
5. רש"י, תלמוד בבלי, מסכת בבא קמא, דף י' עמוד ב', ד"ה "ולימא".
6. תוס', תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין(עד. : ד"ה "והא אסתר", עז. ד"ה "סוף"), מסכת שבת(צג. ד"ה "אמר רב זביד" צג. : ד"ה "אמר מר"), מסכת בבא קמא(ס. ד"ה "ליבה וליבתו הרוח").
7. רבנו משה בן מימון, משנה תורה, ספר זמנים, הלכות שבת, פרק י"ב הלכה ב.
8. רבי משה בן נחמן, חידושי הרמב"ן.
9. ריטב"א, חידושי הריטב"א.
10. הרמ"א, או"ח, סימן שכח, סעיף י"ז בהג"ה.
11. ט"ז, או"ח, ס"ק י"ג, וביו"ד, סימן קצה, ס"ק כ"א.
12. ש"ך, נקודות הכסף, יו"ד ס' קצה על הט"ז ס"ק כ"א.
13. הגהות הגר"א, מסכת בבא קמא, י' : , אות ג'.
14. הנודע ביהודה, ס' צל"ח החדש, קונטרס אחרון למאמר א'.
15. נודע ביהודה, או"ח ס' קמא ס"ק י"ג.
16. שו"ת בית יצחק, חלק יו"ד, מפתחות לסימן ל"א .
17. שו"ת מנחת יצחק, ח"ג, סי' ס'.
18. רבי אליעזר וולדינברג, שו"ת ציץ אליעזר, ח"א ס' כ' פ"י, ח"ט ס' כ"א, ח"ו, סוף ס' ו'.
19. הרב שלמה זלמן אויערבאך, מנחת שלמה, סוף ס' י"ב.
20. הרב שלמה זלמן אויערבאך, קובץ מאמרים, עמוד 53.
21. הרב יהושע נויבירט, שמירת שבת כהלכתה, מהדו"ב, פכ"ג, הערה ק"מ בא"ד.

בס"ד

22. הרב עובדיה יוסף, יביע אומר, חלק א', או"ח סימן י"ט.
23. הרב ישראל רוזן, המאמר "מעלית אוטומטית בשבת".
24. הרב לוי יצחק היילפרין, "מעליות בשבת".
25. הרב לוי יצחק היילפרין, שו"ת מעשה חושב, ח"א, עמ' ק"ו, ב'.
26. הרב שמואל דביר, יסודי הלכה, מלאכת מבעיר, "שיטת הבית יצחק-איסור מוליד בחשמל"(רעח-רפ) ו"שינוי עוצמת הזרם במכשירים חשמליים"(רפ).
27. הרב שאול ישראלי, עמוד הימיני, עמוד רנח'
28. מאמר מאת הרב שמואל היבנר, הדרום, חוברת יט, עמוד 11
29. הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה, ספר שבת, חלק א', פרק י"ז סעיף ד'.
30. חזו"א, או"ח, נ', ט'.

נספח: מכתב

שאלה:

שלום הרב!

1. אני למדתי את המאמר של הרב רוזן בענין, וגם קראתי חלק ממה שכתב המכון הטכנולוגי להלכה, אבל אני לא יודע אם התיאור המדעי טכנולוגי של המעלית בעת כתיבת המאמרים, הוא גם מה שיש במעליות היום. האם כל הבעיות שהיו קיימות במעליות דאז, שייכות גם כיום? והאם אופן פעילות המעלית השתנתה מאז? ואם כן, איך?

2. מה נפסק להלכה? מה ההבדל בין מה שמכון צומת מאשר לבין מה שהמכון הטכנולוגי מאשר? יש פוסקים שאוסרים באופן מוחלט?

תודה רבה!

תשובה הרב שי סמינובסקי, מכון צומת:

שלום וברכה

שאלת שאלות מאוד כלליות על כן אשתדל להשיב לשאלותיך ככל שאוכל ועל פה שמובן מדבריך

1. לגבי השינוי במעליות

א) הטכנולוגיה התפתחה מאד מאז נכתבו המאמרים שציינת - עם זאת בעיות היסוד ההלכתיות נשארו בעינין והן האם האדם הנוסע במעלית משפיע באמצעות כובד משקלו על הפעילות החשמלית באופן האסור בשבת?

ב) ישנן מספר מערכות אלקטרוניות הנוגעות לבטיחות הנסיעה (פילוס ודיוק מקום המעלית בשעת עצירתה, מנגנוני בטיחות לסגירת הדלת וכיוצ"ב) שמכון צומת פיתח עבורם התקנים שמונעים חילול שבת שאינו הכרחי (כפי שמופיע במאמרו של הרב רוזן בנושא זה)

ג) לאחר כל זאת אשתף - שמכון צומת החל במחקר מעמיק ויסודי לבחון האם אכן אין שינויים נוספים בטכנולוגיה העדכנית של מעליות הדורשים התייחסות הלכתית נוספת. המחקר בעיצומו - אם וכאשר יתגלו דברים חדשים בנושא נפרסם אותם בציבור. על מנת לבצע את המחקר יש צורך בהבנה מעמיקה של טכנולוגיה החדשה ולאחר מכן בחינה הלכתית מדוקדקת של הממצאים

2. פסיקת ההלכה בנושא אינה אחידה יש שהקלו ויש שהחמירו . מכון צומת קיבל על עצמו את הכרעתו העקרונית של הגרש"ז אויירבך שניתן לעלות ולרדת במעלית ללא כל חשש מכיון שכובד האדם גם בעת ירידת המעלית אינו נחשב למעשה אסור בשבת אף אם הוא גורם לשינוי או הקטנה של פעילות המנוע (ראה שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ג סעיף נח) אם ברצונך לעסוק בבירור מעמיק של סוגיא זו אני ממליץ לעיין בספר בירור מושגים של הרב פרופ' זאב לב ז"ל בפרק העוסק באדם העושה מלאכה באנמעתו משקלו בשבת (במהדורה ראשונה עמ' קצ, במהדורה חדשה יותר זה במקום אחר - חפש לפי תוכן העניינים) . הפניות לדברי הפוסקים השונים תוכל למצוא במאמרים שקראת (מאז ועד היום לא נוצרה הכרעה ברורה בעניין מעבר לני"ל) הדיון ההלכתי העקרוני עוסק בהשפעת משקל הנוסעים על שינוי בהספק החשמלי של המנוע והאם הדבר אסור בשבת, כאמור המקלים מתירים את השימוש במעלית כרגיל והמחמירים אוסרים רק את הירידה . דיון נוסף עוסק בשאלה האם ראוי להשתמש במעלית בשבת או שזו דרך חול ופגיעה בקדושת השבת-לשיטה זו יש להימנע נסיעה מכל נסיעה במעלית בשבת. דעת המקלים היא שאין לגזור גזירות חדשות בדורינו וכן, שנסיעה במעלית לצורך כבוד ועונג שבת אינה נחשבת כמעשי חול בשבת

המעלית של המכון הטכנולוגי בנויה כך שפיקוד השבת מבטל לחלוטין את השפעת משקל הנוסעים על מנוע המעלית. זהו מנגנון מורכב ויקר שגם התחזוקה שלו מרובה ויקרה

בברכה רבה